

Ny sortsliste med nye klimasonekart!

Endelig, denne våren er en ny sortsliste klar for lansering. Boka omfatter alt fra prydbusker og –trær til stauder, sommerblomster, plengress, krydder, grønnsaker og frukt og bær.

Med tiltalende og brukervennlig layout skal boken veilede alle som planlegger hager og parkanlegg, profesjonelle som amatører, i trygge og riktige planvalg for de enkelte klimatiske områder. Den nye sortslisten er også inndelt etter botaniske navn, noe som mange har savnet i tidligere utgaver.

NYE KLIMASONEKART

I tett samarbeid med Meteorologisk institutt har vi utarbeidet et helt nytt klimasonekart. Det er nå tatt hensyn til klimaforholdene i vekstsesongen i tillegg til vintertemperaturer. Herdighetssonene er markert med fargekoder, fra H8, til H1!

Norge har tidligere kun vært representert med H2-H8, ikke sone H1. Siden vekstsesongen har blitt lengre og vintrene har vært relativt milde over flere år, har vi valgt å operere med sone H1 på de klimatiske beste stedene i landet.

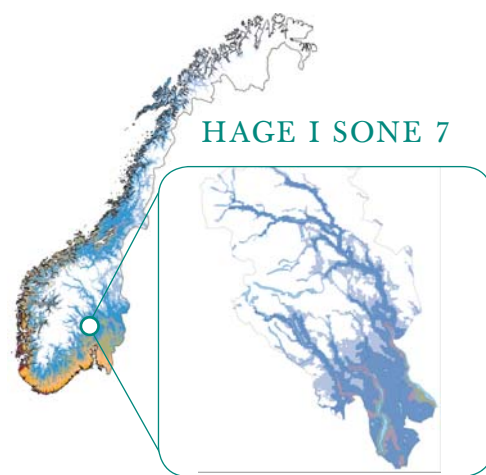
Herdighetstallene må betraktes som en rettesnor. Det kan være store lokale variasjoner, og du kan selv gjøre mye i egen hage for å bedre de klimatiske forholdene.

En plante med herdighetstall H8 kan i prinsippet plantes i alle soner, en plante med tallet H4 kan plantes i sonene H1 til H4 osv. Men det finnes mange eksempler på at folk som bor spesielt lunt og solrikt til, får til planter som ligger flere herdighetssoner under det som anbefales. Sol og lystilgang, nedbør og vindforhold er spesielt viktige påvirkbare faktorer relatert til overlevelsessevne og klimaforhold.

På de neste sidene retter vi søkelyset mot disse spørsmålene og viser gode eksempler på god klimatilpasning og utfordrende planvalg.

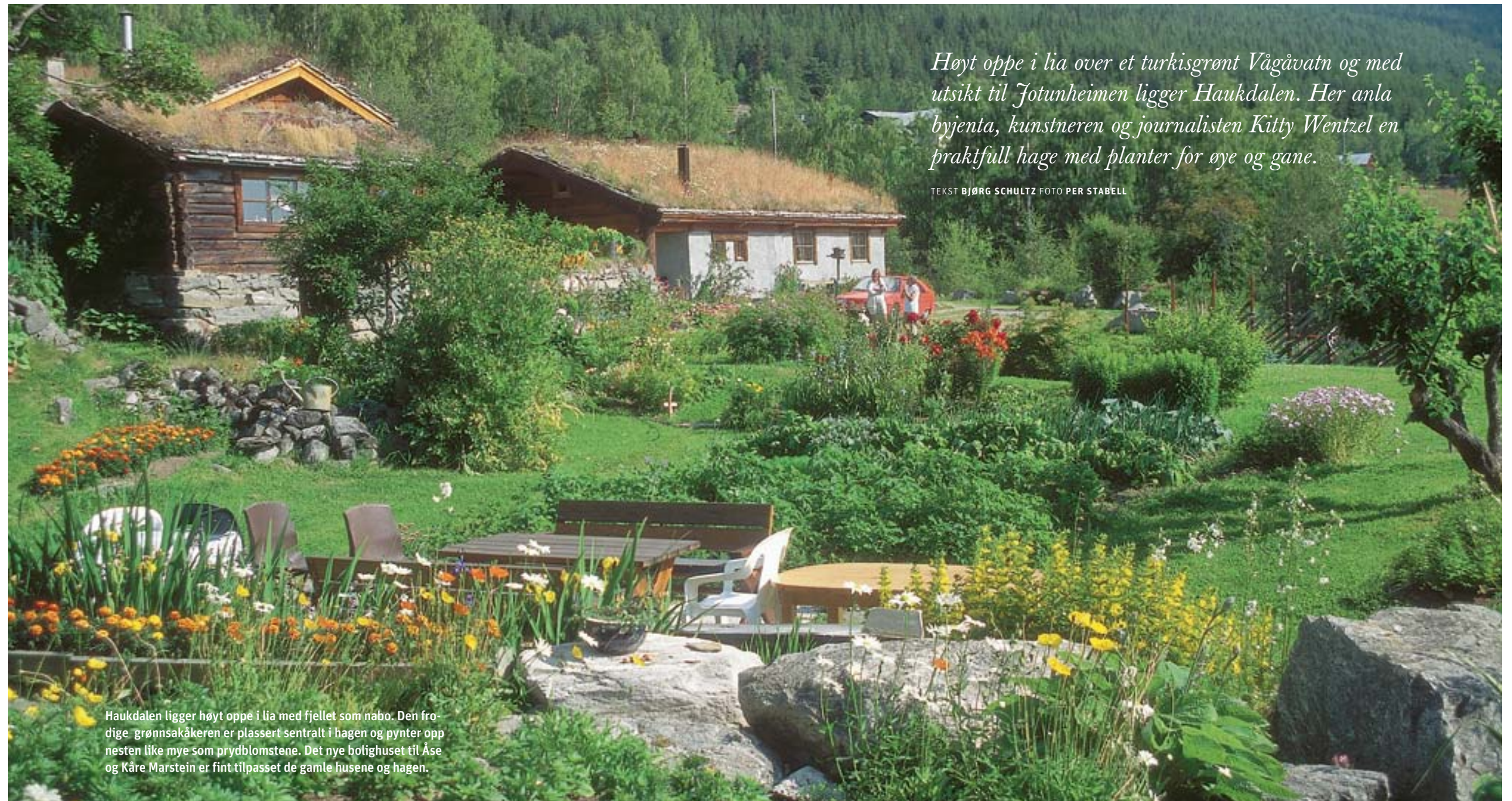
TEMA Klima og plantevalg

I Kitty Wentzels hage

CHRISTIANE MARIE (KITTY) WENTZEL var gift med den berømte maleren Gustav Wentzel og levde et liv blant den tidens kulturelite i Christiania, i Asker og i Paris. Kitty Wentzel var en av Norges aller første kvinnelige journalister og reiste mye i inn- og utland. Som mange andre kunstnere dro Gustav og Kitty ut "på landet" for å male. På den måten kom de første gangen til Ottadalen. Men det var først etter at de var separert, og etter at sønnen Jørgen hadde bosatt seg i Lom, at Gustav og Kitty flyttet til dalen. De etablerte seg på to småbruk i Lia i Lom. Verdensdamen

Kitty bosatte seg i Haukdalen og bodde der alene i mange år. Gustav bodde sammen med sønnen på Furuheim litt lenger nede i lia, han døde allerede i 1927, mens Kitty ble en gammel dame og levde på Haukdalen til hun døde i 1961, 93 år gammel. De siste årene bodde sønnen Bjørn med familie sammen med henne. Nå bor oldebarnet til Kitty Wentzel, Åse Marstein, i Haukdalen med ektemannen Kåre. De har åpnet Haukdalen med hus og hage for besøkende, og både hus og innbo står omtrent slik som det var i Kitty sin tid.

Høyt oppe i lia over et turkisgrønt Vågåvatn og med utsikt til Jotunheimen ligger Haukdalen. Her anla byjenta, kunstneren og journalisten Kitty Wentzel en praktfull hage med planter for øye og gane.

TEKST BJØRG SCHULTZ FOTO PER STABELL

Haukdalen ligger høyt oppe i lia med fjellet som nabo. Den frodige grønnsakåkeren er plassert sentralt i hagen og pynter opp nesten like mye som prydblomstene. Det nye bolighuset til Åse og Kåre Marstein er fint tilpasset de gamle husene og hagen.

Springfrø

Akeleiefrostjerne

Busknekk

Åse Marstein blant klosterpioner og rosekrage i hagen som oldemor Kitty Wentzel skapte.

En frodig hage og brune tømmervegger står godt til hverandre. Tagetes og frodig løpstikke trives godt i hagen.

... den vesle haveflekken med noen sparsomme asters skulle vi omdanne til et paradisi.

Hvordan kunne en dame som Kitty Wentzel bosette seg her, langt fra kafeer, kunstutstillinger og kunstnermiljøer?

Det sies at hun hadde en drøm om å leve av det som naturen ga. Her oppe i Haukdalen ville hun drive småbruk og skaffe seg den maten hun trengte. Delvis var det økonomien som fikk familien til å flytte til Lom, forteller Åse Marstein. Til tross for sin berømmelse som kunstmaler, var det vanskelig for Gustav Wentzel å livnære seg i byen med den inntekten som salg av bildene ga, og de fant begge ut at det var bedre økonomi i å bo på landet.

... til et paradisi

Kitty Wentzel skildrer i selvbiografien sin "Mitt livs karusell" hvordan det var å komme til Haukdalen. Til tross for at hun ble litt skremt av at bruket lå høyt oppe i ei veløs li og med en usikker adkomst over Vågåvatnet, ble hun fort bergtatt av stedet.

Hun skriver: "Min beslutning var tatt. Her ville jeg leve, her ville jeg dø. Og da vi kom fram til Haukdalen, ble jeg enda sikrere. De små, falleferdige husene omgitt av gran, furu og bjerk skulle bli mitt nye hjem for evig og alltid. Jorden jeg gikk på skulle bli vårt eie, den

vesle haveflekken med noen sparsomme asters skulle vi omdanne til et paradisi."

Trosse grenser

Det var nettopp et paradisi Kitty Wentzel skapte i Haukdalen. Hagen ligger som en lun oase inne i den skogkledde lia, men åpner seg mot sør med utsikt til Grønfjorden og Ottadalen. Haukdalen ligger 580 meter over havet og i følge boka i klimasone H7. Det er noe ganske annet enn Kitty var vant med fra Asker. Likevel tok hun med seg planter som etter sigende ikke skulle klare seg i fjellbygda. Hun vant! Her finner vi spisslønn, eik og ask som fremdeles trives godt etter trekkvart hundreår. Eika har riktignok aldri blitt høy slik den skulle vært, men det skyldes nok mest at elg og rådyr også liker eik.

Trofaste stauder

Staudene i Haukdalen er et syn for guder. Her er det like fargerikt og frodig som i Kitty Wentzels tid. – Jeg har tatt vare på de gamle staudene så langt det har vært mulig, forteller Åse Marstein – Jeg flytter litt rundt på dem, og bytter ut noen år for år, men i hovedsak er blomstene til Kitty igjen i hagen.

Mange av staudene ble også tatt med fra Asker. Og kanskje kom de opprinnelig fra Kittys venner, Hulda og Arne Garborg, som hadde en flott hage på Labråten i Asker.

"Bordets Glæder"

Mat var mer enn livberging for Kitty Wentzel. Hun var en svært sosial dame og hadde ofte venner på besøk i Haukdalen. Sammen med Øvre Richter Frich skrev hun boka "Bordets Glæder" som er langt mer enn en kokebok. Her forteller hun om mattradisjoner fra flere land. Noen av oppskriftene fikk hun sine kunstnervenner til å komme med. Hun forteller også små historier knyttet til oppskriftene.

Kitty Wentzel hadde og et våkent øye for mattradisjonene i sitt nye nabolag. I boka har hun med oppskrift på sviskekompott fra kokka på turiststedet Bessheim i Jotunheimen. Hun var også ivrig på å nytte de råstoff som naturen ga. Løvetann eller "gullboste" som den kalles på lokal dialekt, ble både salat og vin. Sopp sanket hun i skogen rundt hjemmet. Grønnsakene dyrket hun selv, og kjøtt skaffet hun tilveie ved eget husdyrhold. Bydamen ble virkelig bondekjerring.

Vanning er viktig i fjellbygdene i Nord-Gudbrandsdalen. Det kommer så lite regn at folk fra gammelt av måtte lære seg å skaffe vann fra fjellet. I Haukdalen har de funnet en original støtte til vannslangen.

HAUKDALEN LIGGER I LOM KOMMUNE på nordsiden av Ottavassdraget. Den ligger 550 meter over havet, lunt og solrikt i en åpen gryteformasjon som vender mot sørøst. Lom har i utgangspunktet innlandsklima med lite nedbør, kun 3-400 mm i året, så vanning ble nødvendig. Haukdalen ligger i et område som vanligvis har snødekke hele vinteren. Snøen ligger ofte til begynnelsen av mai og gir plantene beskyttelse mot kalde vårnetter og barfrost. Åse Marstein lar for det meste plantene klare seg selv mot vær og vind. Hun plasserer planter hun vet kan være litt sarte på lune steder. Men spesialbehandling er det bare rododendron som får, den får beskyttelse mot den skarpe vårsola.

I FØLGE KLIMASONEKARTET skal det være sone H7 i området. Av planter som har klart seg i de gode lokalklimatiske forholdene er: Eik H5, ask H6, lønn H5, rosekrage H6, rododendron H6. I artikkelforfatterens hage, 625 m.o.h og litt lenger øst, vokser og trives flere planter som egentlig ikke "hører hjemme" i området. For øvrig er de lokalklimatiske forholdene ganske like de i Haukdalen. Noen eksempler på planter fra andre klimasoner er: Surkirsebær 'Fanal' H5, eple 'Haugmann' H6, bærepplé 'Dolgo' H6, sargenteple H6, hybridurbær H6-7, isop H6, mynter (flere slag) H3-4, vinterblomst H5 og lavendel H3-4.

HELLINGSRETNING, NEDBØR OG VIND. Det sier seg selv at varmekjære planter utvikler seg bedre i en sørvendt skråning enn i en nordhelling. Det vil også bedre deres overvintringsevne, forutsatt at det ikke er andre stressfaktorer som forstyrrer. Tilsvarende vil man ved bruk av lé kunne forbedre vekstforholdene tilsvarende to-tre klimasoner! Stedet artikkelen fra Gudbrandsdalen refererer til ligger lunt til. Andre eiendommer som ligger mer trekkfullt til kan ha helt andre vekstvilkår og må etablere léhekker og –vegger for å få til tilsvarende vekster. Her fikk de også til en tilstrekkelig god vanntilførsel til plantene. Andre steder kan tørke, forurensning eller annet stress redusere overvintringsevnen.